

KRZYSZTOF JAKUBIAK
ORCID: 0000-0002-4620-1057
Uniwersytet Gdański

CHARAKTERYSTYKA TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ I DOROBKU BADAWCZEGO ŚP. PANA PROFESORA ZWYCZAJNEGO DR. HAB. ZYGMUNTA RUTY (1935–2021)

LAUDACJA Z OKAZJI JUBILEUSZU PRACY NAUKOWEJ
I DYDAKTYCZNEJ W DNIU 11 STYCZNIA 2009 R.

Prof. zw. dr hab. Zygmunt Ruta

Źródło: archiwum rodzinne

Prof. zw. dr hab. Zygmunt Ruta swoją edukację rozpoczął w rodzinnej miejscowości – Borusowej, a następnie uczęszczał do znanego z humanistycznych tradycji I Liceum Ogólnokształcącego im. Kazimierza Brodzińskiego w Tarnowie, gdzie w 1951 r. złożył równocześnie egzamin dojrzałości i egzamin uzupełniający z przedmiotów pedagogicznych, uzyskując w ten sposób uprawnienia do nauczania w szkole podstawowej. Zgodnie z obowiązującym wówczas nakazem pracy objął w 1951 r. stanowisko nauczyciela w szkole ćwiczeń przy Liceum Pedagogicznym w Tarnowie. Wkrótce jednak, bo już w listopadzie 1952 r., został powołany do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Po jej ukończeniu podjął pracę pedagogiczną w Młodzieżowym

Domu Kultury w Tarnowie i w 1955 r. rozpoczął zaoczne studia historyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie. Jednak po ukończeniu I roku przeniósł się do WSP w Krakowie na studia dzienne. Dyplom magistra historii uzyskał w 1959 r., po obronie pracy z zakresu szkolnictwa i oświaty w okresie staropolskim, wykonanej w seminarium prof. dr. Ignacego Zarębskiego, znanego badacza dziejów wczesnego odrodzenia. Praca ta, znacznie uzupełniona i poszerzona, została opublikowana w roku 1962 pt. *Z problemów oświaty i szkolnictwa w Tarnowie do końca XVII wieku*.

Profesor Z. Ruta od 1959 r. związał się swoją pracą zawodową z Wyższą Szkołą Pedagogiczną, wchodząc tym samym w krakowskie środowisko historyczne, które ma szczególnie piękne tradycje badawcze na polu polskiej oświaty i kultury edukacyjnej. WSP w Krakowie z powodzeniem kontynuowała te historyczne tradycje badawcze, w czym nie miała być zasługa profesora Z. Ruty. W Katedrze, prowadzonej przez Niego powstawały zespołowe prace badawcze. Uczelniany ośrodek promieniował na regionalne ośrodki kulturowo-oświatowe Małopolski, inicjując i realizując w nich badania regionalne. Jako asystent w Katedrze Historii Polski już od 1959 r. prowadził badania z dziedziny historii oświaty i wychowania, podejmując zwłaszcza temat rozprawy doktorskiej wiążącej się z dziejami oświaty w Małopolsce okresu staropolskiego i rolę Uniwersytetu Krakowskiego w procesie organizowania i podnoszenia poziomu oświaty na tym terenie. Efektem działalności naukowo-badawczej w tym zakresie była przede wszystkim źródłowa monografia, stanowiąca podstawę do uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych w 1967 r., która została opublikowana pt. *Szkoły tarnowskie w XV–XVIII w.* w ramach wydawnictwa Polskiej Akademii Nauk. Dwie kolejne prace zostały poświęcone dziejom oświaty, szkolnictwa i wychowania w powiecie dąbrowskim do końca XVIII w. oraz w dwudziestolecu polskiej niepodległości lat: 1918–1939 w zainicjowanej przez siebie i redagowanej (wspólnie z prof. Feliksem Kirykiem) monografii zbiorowej pt. *Dąbrowa Tarnowska. Zarys dziejów miasta i powiatu* (1974), autor sięgnął i tym razem do nietkniętego niemal dotąd piórem badacza tematu, wydobywając na światło dzienne nie tylko nowe fakty i zjawiska, ale także społecznie ważne w procesie kształtowania samowiedzy i edukacji historycznej, poznawcze, patriotyczne, obywatelskie elementy umiłowania i szacunku dla tradycji własnego regionu. W pracach tych, rehabilitując kwestionowaną niekiedy rolę i znaczenie regionalistyki, prof. Z. Ruta potrafił przekonująco obronić ten kierunek badań i pisarstwa naukowego, słusznie upatrując w nim skuteczny instrument pedagogiki społecznej, która, nic nie tracąc ze swoich walorów poznawczych, pozwala historykowi nawiązać żywy i bezpośredni kontakt z jego czytelnikiem.

Prawie równocześnie z ukończeniem pracy o szkolnictwie przedrozbiorowym prof. Z. Ruta przystąpił do studiów nad dziejami Tarnowa w XIX i XX w. Niemal monograficznych opracowań doczekały się tarnowskie zakłady edukacyjne. Syntetyczne opracowania szkolnictwa i stosunków kulturalnych zostały zawarte w trzynomowej zbiorowej monografii *Tarnów. Dzieje miasta i regionu*

(1918–1983). Podobnie ma się rzecz w odniesieniu do szkolnictwa i życia kulturalnego kilku miast Ziemi Tarnowskiej.

Osobne miejsce w badaniach regionalnych zajmują studia i monografie Z. Ruty poświęcone szkolnictwu krakowskiemu i oświatowemu oddziaływaniu Uniwersytetu Krakowskiego. Zaczęło się to od badań nad rolą terenowych kolonii akademickich Uniwersytetu w czasach staropolskich. Zwłaszcza źródłowe dzieło pt. *Nauczyciele kolonii akademickich Uniwersytetu Krakowskiego w XVIII wieku* (1968) zachowało nieprzemijającą wartość w piśmiennictwie naukowym. Zainteresowanie koloniami akademickimi Uniwersytetu Krakowskiego Z. Ruta kontynuował również w latach późniejszych. W obszernej rozprawie z roku 1989 przedstawił dzieje kolonii akademickiej w Nowym Korczynie, a w roku 1992 w źródłowym studium, napisanym wspólnie z dr. Janem Rysiem, omówił powstanie i rozwój kolonii akademickiej i szkoły wydziałowej w Białej Podlaskiej.

Nie porzucając tematyki regionalnej, ok. roku 1976 wszedł prof. Z. Ruta na obszar nowszych i najnowszych dziejów oświaty. W 1980 r. opublikował obszerną monografię pt. *Szkolnictwo powszechne w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918–1939*, poprzedzoną *Studium nad koncepcją szkoły powszechnej na ziemiach polskich w okresie I wojny światowej*. Praca ta była podstawą przewodu habilitacyjnego przeprowadzonego na Wydziale Humanistycznym WSP w Krakowie, którego Rada Wydziału nadała mu stopień naukowy doktora habilitowanego w 1979 r. Z. Ruta uwagę badawczą poświęcał także odbudowie szkolnictwa krakowskiego po II wojnie światowej, czego owocem są dwie rozprawy z 1976 r. i rozprawa o kształceniu nauczycieli z 1980 roku.

Kolejne opracowania dotyczące kształcenia nauczycieli jako pole badawcze objęły już cały kraj, a nie tylko region Małopolski. Profesor miał szczególny powód do zajęcia się tą problematyką nie tylko jako historyk edukacji, ale też jako długoletni nauczyciel akademicki Uczelni, która w okresie ponad 60-letniej działalności przykładała (i czyni to nadal) wielką wagę do wypracowania nowoczesnego modelu kształcenia nauczycieli. Owocem badań w tym zakresie jest m.in. zbiorowa monografia pt. *Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej 1945–1975* (1983), której Profesor jest współredaktorem i autorem części odnoszącej się do kształcenia nauczycieli na poziomie średnim i w ramach pedagogium, wyższych kursów nauczycielskich oraz instytutów pedagogicznych.

Jedną z ostatnich źródłowych monografii Z. Ruty z tego obszaru badawczego jest praca pt. *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące w Krakowie i województwie krakowskim w latach 1932–1939* (1990). Książka ta wkraczała na tereny oświatowe niemal zupełnie wówczas naukowo nierozpoznane, a przecież szkolnictwo prywatne odgrywało istotną rolę w międzywojennej edukacji i współczesna rzeczywistość szkolna powraca do tego zjawiska.

Z kolei sytuacji szkolnictwa powszechnego w okresie międzywojennym dotyczy inne studium Z. Ruty z 1993 r. pt. *Szkolnictwo powszechne w województwach południowych w latach 1918–1928*.

W 1999 r. Z. Ruta opracował (wspólnie z dr. Janem Rysiem) dzieje najstarszej średniej szkoły tarnowskiej, jaką jest I Liceum Ogólnokształcące im. K. Brodzińskiego w Tarnowie, Profesor jest absolwentem. Natomiast w 2003 r., pod wspólną redakcją z dr. Ryszardem Ślęczką, prof. Z. Ruta wydał Księgę poświęconą pamięci zmarłego Profesora Czesława Majorka, wybitnego historyka edukacji i dydaktyki historii, cenionego w środowisku historyków wychowania i pedagogów nie tylko w kraju, ale także za granicą.

Na uwagę w dorobku naukowym prof. Z. Ruty zasługują również erudycyjne artykuły biograficzne postaci związanych z dziejami oświaty pisane głównie dla *Polskiego Słownika Biograficznego*.

Wreszcie prof. Z. Ruta jest wydawcą źródeł do dziejów i dziejopisem swojej macierzystej Uczelni – Wyższej Szkoły Pedagogicznej – dzisiaj Uniwersytetu Pedagogicznego. Najpierw w roku 1981 ukazała się pod jego redakcją obszerna publikacja pt. *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981* (jako autor Z. Ruta wspólnie ze śp. Czesławem Majorkiem opracował w niej temat powstania i rozwój organizacyjny Uczelni). Kolejna zbiorowa monografia pod jego redakcją pt. *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996* została wydana w związku z jubileuszem 50-lecia Uczelni. Dobrą konfrontację dla tych monografii stanowią wydane przez Z. Rutę – najpierw w dwóch tomach – *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*, cz. I–II (Kraków 1982–1983), a następnie tom trzeci – *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie w latach 1982–1996* (Kraków 1996) przygotowany wspólnie z prof. Janem Krukowskim).

Są to publikacje bez wyjątku źródłowe, gdyż ich Autor ani przy badaniach nad historią oświaty rodzinnych stron, ani podczas opracowywania zagadnienia szkolnictwa powszechnego, średniego ogólnokształcącego i pedagogicznego, ani tym bardziej w czasie kompletowania źródeł do historii krakowskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej nie poruszał się po utartych szlakach.

Jednak Jego pisarstwo naukowe znamionują nie tylko udane analizy źródłoznawcze, ale też umiejętność syntezy obszernej tematyki. Problemy edukacyjne w pracach Profesora są ukazywane na szerszym tle kulturalnym i społeczno-gospodarczym. To prowadzi do uzyskania rekonstrukcji funkcji społecznej badanych instytucji i placówek szkolno-oświatowych. Jednocześnie – obok obrazu funkcjonowania społeczno-kulturalnego szkół – mamy w Jego piśtarstwie dociekania podstaw przeobrażeń programowych i realizowanych koncepcji edukacyjnych. Przykładem wspomnianego społeczno-kulturalnego funkcjonowania edukacji może być w twórczości prof. Z. Ruty ukazywanie – w odleglejszej przeszłości – procesów i mechanizmów kształtowania się inteligencji Małopolski w kręgu wpływów i oddziaływania Akademii Krakowskiej, w bliższej zaś – roli szkolnictwa pedagogicznego i prywatnego.

Na podkreślenie zasługuje „nastawienie regionalne” Profesora w najlepszym tego słowa znaczeniu. Jego studia i monografie oraz regionalne syntezy,

a także Jego aktywność w regionalnych towarzystwach kulturalno-oświatowych są z pewnością świadomym wyborem i docenieniem nastawienia na inspirację badań regionalnych oraz kształtowanie na tej drodze społecznej samowiedzy historycznej.

Profesor Z. Ruta należał do zasłużonych i oddanych sprawie polskiej oświaty nauczycieli akademickich. Od początku swojego zatrudnienia w WSP w Krakowie był żywo zaangażowany w prace naukowo-badawcze, organizacyjne i wychowawcze. Szczególnie dużo czasu zajmowała mu praca w Senacie Uczelni i jego komisjach. W latach 1980–1990 jako członek Senatu przewodniczył Senackiej Komisji ds. Opracowania Statutu Szkoły, który został wdrożony od 1.10.1983 r. Przez dwie kadencje był wiceprzewodniczącym Senackiej Komisji ds. Wydawniczych. W tym czasie przygotowany został regulamin i zasady wydawnicze Wydawnictwa Naukowego, które wkrótce wcielono w życie. Profesor Z. Ruta miał też duże zasługi jako współorganizator Zrzeszenia Absolwentów WSP w Krakowie, pełniąc przez sześć lat funkcje wiceprezesa i prezesa Zarządu. Z kolei jako członek Związku Nauczycielstwa Polskiego (od 1951 r.) brał udział w pracach Prezydium Rady Zakładowej swojego Związku.

Prof. Z. Ruta był współtwórcą i wieloletnim kierownikiem Zakładu Historii Oświaty i Wychowania, a w latach 1982–1997 – kierownikiem Katedry Historii Oświaty i Wychowania. Był członkiem kilku towarzystw naukowych, należał m.in. do Komisji Nauk Pedagogicznych Oddziału PAN w Krakowie, a w latach 1987–1990 był jej przewodniczącym. Od 1990 r. przewodniczył Komitetowi Redakcyjnemu „Rocznika” i prac monograficznych Komisji.

Jego oddanie sprawie kształcenia nauczycieli i polskiej oświacie, a także Jego kompetencje naukowe, dydaktyczne i organizacyjne znalazły uznanie odpowiednich władz. Profesor Z. Ruta otrzymał m.in. pięciokrotnie nagrodę Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz liczne nagrody i listy Rektora, a także tytuł honorowy „Zasłużony Nauczyciel PRL”. Odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Medalem za Zasługi dla Miasta Tarnowa, Medalem 70-lecia Miasta Nowego Sącza i Złotą Odznaką za Zasługi dla Ziemi Krakowskiej.

Kończąc uwagi o sylwetce naukowej prof. Z. Ruty, trzeba podkreślić, że należał on do grona znanych w całym kraju historyków edukacji, był organizatorem aktywnego ruchu naukowego w zakresie historiografii pedagogicznej, czego dowodem były m.in. inicjowanie i redagowanie zbiorowych wydawnictw naukowych, był także badaczem samodzielnym i twórczym o dużym dorobku naukowym, imponującym ścisłością i trzeźwością sądów oraz umiejętnością organizacyjnymi.

Obok znakomych cech Pana Profesora jako naukowca badacza, nauczyciela akademickiego i organizatora działalności naukowej pragnę zaświadczyć – nie tylko w swoim imieniu, ale wielu uczniów, współpracowników oraz licznych autorów prac, które Pan Profesor recenzował, reprezentujących większość ośrodków naukowych kraju – że Pan Profesor był i pozostanie dla nas Mistrzem

naukowym i niedoścignionym wzorem etycznej postawy Uczzonego. Z jego otwartości, życzliwości i wiedzy wielu z nas miało szczęście korzystać, za co jesteśmy Panu Profesorowi bardzo wdzięczni i szczerze dziękujemy.

BIBLIOGRAFIA

Jarowiecki J., Nowecki B.J., Ruta Z. (red.) (1983), *Kształcenie nauczycieli w Polsce Ludowej (1945–1975)*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.

Kiryk F., Ruta Z. (oprac. zb.) (1981), *Tarnów: dzieje miasta i regionu*, T. 1, *Czasy przedrozbiorowe*, Tarnów, Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza.

Kiryk F., Ruta Z. (oprac. zb.) (1983), *Tarnów: dzieje miasta i regionu*, T. 2, *Czasy rozbiorów i Drugiej Rzeczypospolitej*, Tarnów, Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza.

Kiryk F., Ruta Z. (oprac. zb.) (1987), *Tarnów: dzieje miasta i regionu*, T. 3, *Lata drugiej wojny światowej i okupacji hitlerowskiej oraz Polski ludowej*, Tarnów; Rzeszów: Krajowa Agencja Wydawnicza.

Krukowski J., Ruta Z. (oprac.), *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie*, cz. 3, (1982–1996), Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.

Ruta Z. (1962), *Z problemów oświaty i szkolnictwa w Tarnowie do końca XVII wieku*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny” z. 14.

Ruta Z. (1967), *Szkoły tarnowskie w XV–XVIII w.*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN.

Ruta Z. (1968), *Nauczyciele kolonii akademickich Uniwersytetu Krakowskiego w XVIII w.*, s.l., s.n.

Ruta Z. (przyg. i wstęp) (1982–1983), *Źródła do dziejów Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1946–1981)*, cz. 1–2, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Ruta Z. (red.) (1981), *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1946–1981*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.

Ruta Z. (red.) (1996), *Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie w latach 1982–1996*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.

Ruta Z., Kiryk F. (red.) (1974), *Dąbrowa Tarnowska: zarys dziejów miasta i powiatu*, Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Ruta Z. (1990), *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące w Krakowie i województwie krakowskim w latach 1932–1939*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.

Ruta Z. (1980), *Szkolnictwo powszechne w Okręgu Szkolnym Krakowskim w latach 1918–1939*, Wrocław, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Characteristics of scientific work and research achievements of the late prof. zw. dr. hab. Zygmunt Ruta (1935–2021). Laudation on the occasion of the anniversary of the scientific and didactic work on January 11TH, 2009

Summary

Aim: To present the figure and scientific achievements of prof. dr hab. Zygmunt Ruta.

Methods: An analysis of archival and printed sources.

Results: A very rich scientific and didactic activity of Zygmunt Ruta was presented. It was emphasised that he was a long-term head of the Institute of the History of Education and Upbringing, and in the years 1982–1997 he was the head of the Department of the History of Education and Upbringing at the Pedagogical University of Cracow, and a member of several scientific societies.

Conclusions: Zygmunt Ruta, through his scientific and didactic activity, made a significant contribution to higher education in Cracow and Poland. He influenced the development of young academics in a positive manner.

Keywords: a scientist, an academic teacher, university, scientific work, didactics.